

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <https://qazaqstan.tv/index.php/news/78575/>
2. <https://e-history.kz/kz/news/show/31992/>
3. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder20405/Науч.сем.-Камалова.pdf>

Панфилов ауданының тарихи-мәдени ескерткіштері

Амирдин Султанмурат Амирдинұлы

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.д., профессор А.Б. Қалыш

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Бұл өлке – бүкіл елімізге, тіпті одан да тыс жерлерге аты мәлім өнер адамдары мен қайраткерлер туған топырақ. Олардың көшбасында қазақ бейнелеу өнерінің негізін салушы, Қазақстанның халық суретшісі Әбілхан Қастеев пен көзі тірісінде – ақ «Жетісудің бұлбұлы» атанған Қазақстанның халық әртісі Дәнеш Рақышев тұр. Тағы басқа да қайраткерлігімен, қаламгерлігімен, теңіздей терең білімімен көпшіліктің көңілінен шыққан Қ.Сұлтанов, Р.Нұрпейісов, Б.Нұржекеұлы, С.Дәуіт, Т.Исабеков, З.Сәмади, Т.Тохтамов, Ұ.Ибрагимов, Б.Өмірбеков, А.Тасымбеков, Ж.Қорғасбек, Ш.Алжанбай сынды абзал жандар көптеп саналады.

Аудандағы 45 елдімекен, 1 қалалық және 13 ауылдық округке біріктірілген. Орталығы – Жаркент қаласы. 2013 жылғы 1 қаңтарындағы көрсеткіш бойынша аудан тұрғындарының саны 119,7 мың адам. Атап айтқанда қазақ 66,9%, ұйғыр 27,5%, орыс 4,1% пайыз, басқа ұлттар 1,5% құрайды. Қала халқының саны 41,8 мың адам, ауыл халқының саны 77,9 мың адам [1, 16 б.; 2, 305 б.].

Тарихи және мәдени орындары

Аудан аумағы арқылы Ұлы Жібек жолы басып өтеді. Жаркент қаласында ХІХ ғасырдың көрікті ескерткіштерінің бірі – «Жаркент мешіті» сәулет – көркемөнер мұражайы орналасқан. Бүгінде де ол бүкіл еліміздегі санаулы тарихи сәулет өнерінің қайталанбас құндылықтарының бірі болып саналады. Оның бас сәулетшісі – қытай шебері Хон Пик болған. Оның құрылысына Орта Азия сәулет өнерінің озық үлгілері тиімді пайдаланылған.

Сонымен қатар сәулет ескерткіштерінің бірі әулие Илья Пророк православиялық мешіті 1892 жылы кірпіштен жасалған. Іргетасы қайыңнан салынған. Татар мешіті 1895 жылы салынған, онда 1996 жылдан бері аудандық орталық мешіт орналасқан. 1880 жылы салынған татар саудагерінің үйіне 2004 жылы күрделі жөндеу жүргізіліп, Ә.Қастеев атындағы сурет галереясы орнатылды.

Әулиеағаш ауылында жасы VII ғасырдан асатын айрықша алып ағаш бар. Бұл ағаш өскен жер қазір халықтың мінәжат ететін қасиетті орнына айналған.

«Жаркент мешіті» сәулет-көркемөнер мұражайы

Музей директоры – Шәріпхан қажы Тұрғанов. Бұл мешітті салуға негізгі құрылыс материалы ретінде ағаш пайдаланылған. Мұнда шығыс сәулет өнерінің қалыпты дәстүрі құрылыс салудың жергілікті тәсілдерімен байыта дамытылып үйлесімді шешім тапқан. Мешіттің сырт көрінісінде құламалап келіп жоғары қарай, қайырыла біткен шалқайма шатыр сипатты, цилиндр тәрізді колонналары галереясы, үлкен көлемді ернеулері сияқты архетектуралық элементтерді айқын көруге болады.

1948-1949 жылдары тұңғыш рет мешітке жан-жақты зерттеу жұмыстары жүргізіліп, нәтижесінде сәулет өнерінің баға жетпес көне ескерткіші мемлекет қарамағына алынды [1, 261-262 бб.; 3-4].

Әулиеағаш

Қазақстандағы ең көне хан-ағаш – алып қарағаш. Ол Іле өзенінің «Алтын-Емел» ұлттық табиғи саябақ аумағында, Үлкен Қалқантауының шығыс жағында өседі. Жасы 700 жылдан асқан. Бұл қарағаш Шыңғысхан шапқыншылығының куәгері деседі. Жергілікті халық ағашты күні бүгінге дейін қасиет тұтады. Жуандығына жеті адамның құшағы әрең

жететін 700 жастағы ерекше ағаш Жаркент қаласынан 30 шақырымдағы Әулие-ағаш ауылымаңында өседі. Бұл – кәдімгі қарағаш тұқымы. Мұндай алып ағаштар әлемнің үш елінде ғана бар. Олардың бірі – Қытайда, бірі – Меккеде болса, үшіншісі – біздің жерге тамыр жайған екен.

Тағы бір ерекшелігі осы ағаштан жеті ағаш тарап тұр, ерекшелігі сол бір түптен жеті ағаш өсіп тұр, бұл басында айтып кеткен жеті әулиені меңзеп тұр, осы ағаштың суы түрлі ауруларға ем болып саналады, әсіресе тері ауруларына таптырмас шипа. Аңыз бойынша Жеті әулие баба осы жерге түнеген, соның ішінде Шамшырақ деген әулиенің асатаяғы болған. Бұл ағаштың қасиеттілігі сол жеті ғасырдан бері солмай өсіп келеді және жан – жағына бір бағыт бойынша тарап өсуде [5, 35-36 бб.].

«Әбілхан Қастеевтің көркемсурет галереясы»

Галерея 2004 жылғы 31 шілдеде ашылған. Бұл өнер ордасы қоныс тепкен ғимарат 1880 жылғы салынған екен. Облыс әкімінің шешімімен аталмыш тарихи мекенжай күрделі жөндеуден өткізіліп, жазиралы Жаркент жерінің тұрғындары мен қонақтары үшін тамашалауға арналған көркемсурет галереясына айналды.

Ең алғашқы көрмеге Қазақстан Республикасының тұңғыш кәсіби халық суретшісі, мемлекеттік сыйлықтың иегері Ә.Қастеевтің төл туындылары қойылды [1, 263 б.; 6, 35-41 бб.].

Галереяның негізгі мақсаты – заманымыздың көркемсурет мәдениетіндегі өзгерістерді талдау және зерттеу, рухани мәдениетін көтеру. Бүгінгі күнге дейін галерея залдарында 140 көрме өткізілді.

Тақырыпты қорытындылай келсек, "Жер жәннәті – Жетісу", "Жазиралы Жаркент" сынды теңеулер текке айтылмаған. Әсем дауысты Дәнеш Рақышев, көркемсуретші Әбілхан Қастеев, қылқалам иесі Бексұлтан Нұржекевті дүниеге әкеліп, табиғатымен нұрландырған өлке. Ауруына ем іздеп келер Найзатапқан ("Кіре берісте жылан турады, арам ойлы, пиғылы бұрыс, болмаса ақ суға тойып келгендердің кіргізбейді" деген халық арасында әңгіме бар), Алмалы ауылында орналасқан Бастау (Хорғас өзенінің ұзатылып шыққан қызы деген де аңыз әңгіме бар), Көктал – Арасан, Жаркент – Арасан әрқайсысының суы емдік шипалы су, 30-ға жуық Үйсін обалары – бұның барлығы менің өлкемде, біздің Панфилов ауданымызда орналасқан. Осы өлкеде туып өсу біз үшін үлкен мақтаныш.

Пайданылған әдебиеттер:

1. Бегімбет Н. Жазиралы Жаркент. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2013.
2. Жаркент // «Қазақстан». Ұлттық энциклопедия. – Алматы, 1999.
3. Байтанаев Б.А. Жаркент, мечеть // Сакральная география Казахстана. – Алматы, 2017.
4. Абсеметов М. Жаркентская мечеть. – Алматы: Этносфера, 2008.
5. Дастанов О. Әулиелі жерлер туралы шындық. – Алматы: Қазақстан, 1967.
6. Әбілхан Қастеев. – Алматы: «Өнер» баспасы, 1986.

Меркі – жердің көркі

Бадамбай Ж. Ж.

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.д., профессор Қалыш А.Б.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

«Туған жер – тұғырың» дейді халқымыз. Саналы адам үшін кіндік қаны тамған өзі туып-өскен жері ыстық та қымбат. Өйткені оның саф ауасы мен демалып,тал бесігінде тербеліп, білім алып азамат болып қалыптастық.

Жамбыл облысының Меркі ауданы Қазақстан Республикасының оңтүстік-шығысында, Алатаудың бөктерінде орналасқан. Шығысында ол Қырғыз Республикасымен, солтүстік-шығысында облысымыздың Шу, солтүстігінде Мойынқұм, оңтүстік батысында Т. Рысқұлов аудандарымен шектесіп жатыр.